

زن و معرفت دینی در جهان اسلام

بررسی مادی نظری و عوامل انحراف از نگاه صادق آئینه وند

تدوین

منصوره شایسته

سرشناسه:	شایسته، منصوره، گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور:	زن و معرفت دینی در جهان اسلام: بررسی مبانی نظری و عوامل انحراف از نگاه آئینه‌وند / تدوین منصوره شایسته.
مشخصات نشر:	تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۱۶۵ ص.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۴۴۶-۴۲۴-۹
ضمیمه فهرست نویسی:	فیا
بازرسی:	کتابنامه: ص. [۱۴۳] - ۱۴۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع:	آئینه‌وند، صادق، ۱۳۳۰ - ۱۳۹۴ - دیدگاه درباره زن/ زنان در اسلام
شناسه ا. ر. د.:	سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
رده بندی کنگ:	۱۳۹۴ ش ۲۳۰/۹/۷۲ BP
رده بندی دیویی:	۴۸۳/۱۷
شماره کتابشناسی ملی:	۴۰۵۵۶۲۷

زن و معرفت دینی در جهان اسلام

بررسی مبانی نظری و عوامل انحراف از نگاه صادق آئینه‌وند
تدوین: منصوره شایسته

ناشر: انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: راه فردا

ویراستاری: آمنه تبریزی

صفحه‌آرایی: سعید سالارطایفه

ناظر چاپ: محمد طاهر فاتحی

نوبت انتشار: تابستان ۱۳۹۴

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۴۶-۴۲۴-۹

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰ تومان

این اثر با حمایت معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری منتشر شده است

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۱۷	معرفی شخصیت علمی استاد آئینه‌وند
۱۹	در عرصه آموزش:
۱۹	در عرصه پژوهش
۲۲	ضرورت پرداختن به مبحث زنان از نگاه استاد
۲۷	روش پژوهش از زبان استاد
۲۸	دو عصر تنزیل و تأویل
۲۹	منابع مورد استناد استاد
۲۹	الف - منابع متقدم
۳۳	ب: پژوهش‌های جدید
۳۵	فصل اول: دو دیدگاه نسبت به زن در اسلام و شاخصه‌های آن
۳۷	زن در پرتو سیر نبوی و علوی (اسلام معیار)
۳۸	شاخصه‌های نگرش اسلام معیار
۳۸	شاخص اول: نگرش انسانی و محوریت تساوی و کرامت زن
۳۸	استاد استاد به قرآن (در کرامت زن)
۴۰	استاد استاد به روایات (در کرامت زن)
۴۱	جستجوی کرامت زن در سیره نبوی و علوی
۴۴	جستجوی کرامت زن در سیره حضرت زهرا
۵۰	شاخص دوم: مشارکت فعال اجتماعی
۵۵	شاخص سوم: مشارکت فعال سیاسی
۵۵	شاخص چهارم: مشارکت علمی
۶۰	شاخص پنجم: مشارکت اقتصادی
۶۱	زن در پرتوی قرائت‌های اموی و عباسی (زن ابزاری)
۶۲	شاخصه‌های نگرش اسلام زن ابزاری
۶۲	شاخص اول: زن موجود طفیلی و ضعیف
۶۳	شاخص دوم: کم رنگ شدن نقش اجتماعی

۶۷ فصل دوم: عوامل انحراف جایگاه زن در اسلام

۶۹ بررسی سرچشمه‌های ادبیات زن ابراری

۷۶ بررسی تأثیر فرهنگ جاهلیت

۷۶ بررسی تأثیر فرهنگ یهود

۷۹ انحرافات فرهنگ یهود

۷۹ شاخص‌های نگاه منفی

۷۹ حضور زن در اجتماعات مذهبی

۸۰ عدم آموزی زن از دیدگاه فرهنگ یهود

۸۱ شیوه خدمت‌گزینی به دین

۸۱ زن مشارک - در امور سیاسی

۸۱ چگونگی نفوذ صبر هتنگ یهود در جامعه اسلامی

۸۳ اشتراکات میان اسلام و یهود

۸۵ بازتاب باورهای یهود در حیات جمعی زن در اسلام

۸۸ زن و مشارکت در امور سیاسی

۸۸ شیوه ارزیابی احادیث حوزه زنان

۹۰ نتیجه‌گیری

۹۰ بررسی تأثیر فرهنگ خسروانی

۹۰ بررسی تأثیر فرهنگ زرتشت غرب ایران

۹۱ بررسی تأثیر فرهنگ بین‌النهرین

۹۲ بررسی تأثیر فرهنگ صوفیانه

۹۲ بررسی تأثیر دیدگاه مغولان درباره زن

۹۳ بررسی احادیث موضوعه در نهج البلاغه

۹۳ شبهه نقصان عقل زن در نهج البلاغه

۹۴ شبهه ارث و شهادت زنان

۹۵ سایر عوامل

۹۵ شعرا

۹۶ فقها

۹۷ بیراهه‌های معرفت دینی در یک نگاه

۹۸	ویژگی‌های منحصر به فرد زنان در تاریخ اسلام
۱۰۱	فصل سوم: زنان تربیت شده مکتب نبوی و علوی
۱۰۳	ام‌الخير
۱۰۸	عكرشه بنت اُطش
۱۱۱	دارمیه خجونی
۱۱۳	أروى بنت حارث بن عبدالمطلب
۱۱۳	زرقا بنت عبيد بن هاشم
۱۱۵	سوده بنت عماره همدانی
۱۱۷	فصل چهارم: سبب علمی استاد در تحقق نگرش اسلام معیار
۱۱۹	بایه‌گذاری نهادها و رسالت تربط با حوزه زنان
۱۱۹	راه اندازی رشته مطالعات زنان
۱۲۰	انجمن ایرانی مطالعات زنان
۱۲۰	اهداف:
۱۲۱	وظایف:
۱۲۱	اقدامات
۱۲۲	انجمن زنان پژوهشگر تاریخ
۱۲۲	حوزه پژوهش:
۱۲۳	حوزه آموزش:
۱۲۳	حوزه روابط عمومی و امور بین‌الملل:
۱۲۳	حوزه طرح و برنامه
۱۲۴	حوزه مالی-اداری:
۱۲۴	مؤسسه مطالعات و تحقیقات زنان
۱۲۵	اهداف:
۱۲۵	معرفی:
۱۲۵	عملکرد و دستاوردهای مرکز پژوهشی
۱۲۶	عملکرد بخش آموزش
۱۲۶	سایر انجمن‌های علمی:
۱۲۷	استاد و نگرش کرامت محور
۱۲۷	مصاحبه با سرکار خانم دکتر روشنفکر

۱۳۱..... مصاحبه با سرکار خانم دکتر عزت‌السادات میرخانی

۱۳۶..... دکتر آئینه‌وند از درجه نگاه سرکار خانم مودن فروغی، همسر محترم ایشان

۱۳۷..... به یاد زنده یاد دکتر صادق آئینه‌وند

۱۴۱..... دکتر آئینه‌وند از نگاه همکاران

۱۴۳..... پیام ریاست محترم دانشگاه تربیت مدرس به مناسبت مراسم بزرگداشت دکتر آئینه‌وند

پیام معاون محترم فرهنگی و اجتماعی دانشگاه تربیت مدرس به مناسبت مراسم بزرگداشت

۱۴۴..... دکتر آئینه‌وند

۱۴۶..... مصاحبه با آقای دکتر یعقوب فتح‌اللهی، معاون محترم پژوهشی و فناوری دانشگاه تربیت مدرس

۱۵۱..... منابع ندوین محمد عه حاضر

۱۵۳..... ضمایم

۱۵۵..... فهرست آثار استاد یادز آئینه‌وند

۱۵۵..... کتاب‌ها:

۱۵۵..... الف: تألیف (فارسی)

۱۵۵..... ب: تألیفات (عربی)

۱۵۶..... ج: تألیف، مجموعه مقالات

۱۵۶..... د: ترجمه:

۱۵۷..... فهرست کامل مقاله‌ها

۱۵۷..... الف: فارسی

۱۵۹..... منابع معرفی شده از استاد جهت مطالعه وسیع‌تر

۱۵۹..... الف- فارسی

۱۶۰..... ب: عربی

مقدمه

با نگاهی به قرآن، احادیث و سیره نبوی و علوی درمی یابیم که والاترین دیدگاه نسبت به جایگاه زن و نقش او در توسعه و تعالی خانواده و جامعه متعلق به اسلام است و بزرگ زمانی که در حکومت کوتاه رسول اکرم و امیرالمومنین برپا شده اند، شاهی صادق برای این ادعایند.

قرآن در معرفی زن در جایگاه فردیش نه تنها او را در طم مسیر سعادت و ابعاد خلیفه الهی اش کمتر از مرد نمی داند، بلکه خلقت او را به ایزاری مسح می داند که هم خود می تواند قله های کمال را با شتاب بیشتری طی کند و هم مشوق دیگران باشد. در مقام مادری، ظرفیتی به طفل می بخشد که پیامبر اکرم می فرماید: «السعيد سعيد في بطن امه والاسي شقي في بطن امه»^۱؛ زمینه های شقاوت و سعادت هر فرد در شکم مادر و با افعال و صفات بیگ و بد او تعیین می گردد. هرچند با قدرت اختیار و اراده توان تغییر در آن را دارد.

در نقش اجتماعی، ملاک کرامت یک جامعه، جایگاه کریمانه زن، و ملاک پستی و توسعه نیافتگی آن، پایین بودن مقام زن است. پیامبر اکرم می فرماید: «ما اکرم النساء الا الکریم و ما اهانهن الا اللئیم»^۲؛ جز کریمان زن را بزرگ نشمارند و جز لئیمان او را با نگاه اهانت و تحقیر

۱- بحار الانوار، ج ۵ ص ۹.

۲- نهج الفصاحه، حدیث ۱۵۲۰.

ننگرند. این خطاب می‌تواند هم به جامعه انسانی باشد که ملاک کرامت و توسعه‌یافتگی اجتماع، جایگاه کرامت زن در جامعه و سیستم‌های حاکم بر آن است و هم می‌تواند فردی باشد و کرامت هر مرد در رفتارش با زنان سنجیده شود.

اما در معرفت دینی، که امروزه ما وارث آن هستیم، این نگاه به‌درستی و شفافیت دیده نمی‌شود. گاه زن را تا طایرم اعلا می‌نشانیم و گاه او را به حقیض ذلت می‌کشانیم.

سخنان زیادی در باب این تعارضات و شیوه‌های حل آن از بزرگان و روشنفکران دینی شنیده‌ایم، اما استاد آینه‌وند از منظری نو، این مباحث را موشکافی کردند که نگاه هر متفکری را به خود جلب می‌کند.

ایشان از اولین کسانی هستند که ریشه‌های تاریخی ورود تفکرات زن‌ستیزی و زن‌ابزاری را به‌دقت بررسی کرده و تفکیک آن را تبیین می‌نماید و از سویی با مطالعات وسیع خویش در تاریخ تلاش می‌کنند تا راجع زن را در سیره نبوی و علوی تبیین نموده و نمونه‌های الگویی تربیت‌شده این مکتب را بر مبنای متون دینی بیرون کشیده و به مسلمانان معرفی کنند. نشر مطالب استاد در سطح ملی و بین‌المللی می‌تواند پاسخگوی شبهات گسترده در این زمینه و اقناع فکری جوانان و علاقمندان باشد.

از آنجا که آثار دکتر در این حوزه به‌طور کامل در یک‌جا جمع نشده و تنها چهار مقاله از ایشان در این زمینه در کتاب «چهار مقال در مقام زن» جمع‌آوری کرده و بقیه مطالب به‌طور پراکنده در لایه لای کتاب‌ها و مقالات و مصاحبه‌های ایشان یافت می‌شود، جمع‌آوری همه این گفتارها در مجموعه‌ای واحد هم امکان دسترسی را آسان‌تر می‌نماید و هم میراثی مکتوب برای همه پویندگان راه تحقیق و تفحص جهت ادامه مسیری که استاد گشوداند، می‌نماید.

لذا تصمیم بر آن شد که این مجموعه برای تبیین هرچه بیشتر موضوع و ریز نشر اندیشه برآمده از سال‌ها تحقیق و تفحص استاد، تقدیم جویندگان معرفت تاریخی شود.

برای این کار پس از بررسی همه اسناد باقی‌مانده از استاد اعم از کتاب، مقاله، جزوه، دست‌نوشته، سخنرانی، مصاحبه و حتی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مورد تأیید ایشان، آنچه را استاد در تبیین زوایای انحراف معرفت دینی ذکر کرده‌اند، جمع‌آوری و مطابق فهرستی چیش و تنظیم شد که این چیش بهتر می‌تواند نگاه ایشان را تبیین کند.

نکات قابل توجه در بررسی این مجموعه عبارتند از:

- ۱- تلاش بر این بود تا حداقل مطالب دخیل آورده شود. از این رو، همه مطالب مستند به آثار ایشان بوده تا برای پژوهشگران قابل استفاده و استناد باشد. بر همین اساس، تفاوت در زبان ارائه که به اقتضای زمان و مکان و مخاطب در متون دیده می‌شود، در این مجموعه گریزناپذیر است.
 - ۲- در این مجموعه سعی بر این شده تا از تکرار مباحث پرهیز شود و تنها به این اکتفا شد که در هر یک از سخنان و نوشته‌های استاد، بخشی انتخاب شود که در سایر مطالب وجه نداشته است؛ ضمن اینکه کامل‌ترین مباحث مطروحه از سوی ایشان ارائه شود.
 - ۳- از آنجا که حاصل تفکرات دکتر آینه‌وند می‌تواند به خلق و گسترش ایده‌های جدیدی در زمینه معرفت تاریخی بیانجامد، از آنها نیز چشم‌پوشی نشده و با وجود مختصر بودن اطلاعات موجود، به این ایده‌ها اشاره شده است. بنابراین موارد زیر برای پژوهش در حوزه آشنایی با جایگاه زن در اسلام رحمانی و سبب‌شناسی انحراف در اندیشه زن کرامتی استاد معرفی می‌گردد:
- زن و آرمانشهر اسلامی از نگاه دکتر آینه‌وند
 - بررسی تأثیر فرهنگ یونانی در ایجاد انحراف
 - بررسی تأثیر فرهنگ بین‌النهرین
 - بررسی تأثیر فرهنگ اساطیری
 - بررسی تأثیر فرهنگ ایران پیش از اسلام
 - بررسی تأثیر فرهنگ مانوی
 - بررسی تأثیر فرهنگ مزدکی
 - بررسی تأثیر فرهنگ جاهلی
 - بررسی تأثیر فرهنگ هندی
 - بررسی تأثیر سیاست خلفا
 - بررسی تأثیر سیاست اموی
 - بررسی تأثیر سیاست عباسی
 - بررسی تأثیر فلاسفه

- بررسی تأثیر متصوفه بر موضوع
- کاربرد فیلولوژی و ترمینولوژی در متون تاریخی
- ۴- استاد در آثار خود در موضوع زنان از منابع زیر استفاده کرده‌اند:
 - ابن حجر العسقلانی، الإصابة فی تمییز الصحابة، ج ۸.
 - ابن سعد، الطبقات الکبری، ج ۸.
 - العباس بن بکار الضبی، الوافدات من النساء علی معاویه بن ابی سفیان.
 - عماد علی حمزه، الروضة الفیحاء فی تواریخ النساء، چاپ بیروت.
 - أمّهات الخلفاء، تحقیق الدكتور المنجد، دمشق.
 - ابی‌الانیر الجزری، أسد الغابة فی معرفة الصحابة، ج ۷.
 - ابن طاهر، بلاغات النساء، چاپ قاهره.
 - ابن عبد البر تاریخ مدینه دمشق، تحقیق سکنه الشهابی.
 - الدكتور محمد محمد الحوفی، المرأة فی الشعر الجاهلی.
 - المنجد، المستطرف من أبار الجواری، چاپ بیروت.
 - إسبال الکساء علی عورت النساء چاپ کویت.
 - أبو الحسن علی بن محمد معافری المالقی، الحداثق الغناء فی أخبار النساء.
 - جلالی کندی، سهیلا، زن مسلمانان، ترجمه سینی یا حضور اجتماعی.
 - عاملی حر، وسایل الشیعه، ج ۱۴.
 - عبدربه الاندلسی احمد بن محمد، العقد الفرید، تحقیق الدكتور عبدالمجید الترحینی، ج ۷.
 - عصمه‌الدین کرکر، المرأة فی العهد النبوی.
 - مهریزی، مهدی، شخصیت و حقوق زن در اسلام، چاپ شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۲.